

פתיחה

בפרשת השבוע כותבת התורה, שאיש מבית לוי הלך ולקח את בת לוי וכפי שמתברר בהמשך הפסוקים מדובר בעמרם ויוכבד. בגמרא בסוטה (יב ע"א) מובא, שמדובר בנישואין השניים שלהם, לאחר שגירש עמרם את יוכבד כי חשש שמא יזרקו את ילדיהם ליאור. **הרמב"ן** לעומת זאת העיר, שמפשט הפסוק משמע שמדובר בנישואיהם הראשונים (ואין מוקדם ומאוחר בתורה). ובלשונו:

"ועל דרך הפשט שהיה זה תחילת הנישואין, אין מוקדם ומאוחר בפרשה, כי היה זה קודם גזירת פרעה, וילדה מרים ואהרן, ואחר כך גזר פרעה כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, ותלד הבן הטוב הזה. ולא הזכיר הכתוב לידת מרים ואהרן, כי לא היה בלדתם חידוש דבר. ועל דעת רבותינו (סוטה יב ע"ב) הם לקוחים שניים, שפירש ממנה מפני גזירת פרעה."

בעקבות נישואי עמרם ויוכבד, נעסוק השבוע בהלכות נישואין. נראה את מחלוקת הראשונים מהי 'החופה' שבזכותה קונה החתן את כלתו, ואת מחלוקת הפוסקים האם יש לעשות חדר ייחוד בזמן החתונה. השלכה לשאלה זו תהיה, האם לאחר שהכלה יוצאת מחדר הייחוד עליה לשים כיסוי ראש ככל אשה נשואה, ואם כן, מדוע בכל זאת רבים לא נוהגים כך.

בין אירוסין לנישואין

כיצד מתבצע תהליך החתונה? כפי שמבאר הרמב"ם בתחילת הלכות אישות (א, א), כאשר ניתנה התורה בסיני, חודש שבשביל לחיות עם אשה יש לארס אותה לפני כן באחת משלוש דרכים - כסף, שטר או ביאה. אמנם, גם אירוסין אלו (שכיום לרוב נעשים באמצעות טבעת), קובעים שהאשה מקודשת רק מדאורייתא, וכדי שהאשה תחשב נשואה, עליו לשאת אותה גם באמצעות חופה. בימי קדם מספרת הגמרא בתחילת מסכת כתובות (ב ע"א), בין שלב האירוסין לשלב הנישואין לפעמים היה רווח זמן של שנה שלמה בו היו מתכוננים לחתונה. רק במהלך השנים, בגלל מקרים בהם הבעל עזב את האשה לאחר האירוסין השאיר אותה עגונה (שהרי מדאורייתא היא כבר נחשבת אשתו), חיברו את האירוסין והנישואין לאירוע אחד.

ברכה על היין

כפי שראינו בעבר (ח"י שרה שנה ג'), את ברכת האירוסין יש לעשות על כוס יין. כמו שכתוב במסכת סופרים (יט, יא), גם ברכת החתנים (הכוללת שבע ברכות) צריכה להיעשות על כוס יין. בימי קדם, כאשר היה זמן רב בין היין שבברכת האירוסין ליין שבברכת חתנים, וודאי שצריך היה לקחת שתי כוסות שונות. דנו הראשונים האם גם בזמן הזה יש לעשות כן, למרות שהאירועים הוצמדו:

א. **התוספות** (פסחים קב ע"ב ד"ה שאין) כתבו, שמכיוון שאין עושים מצוות חבילות חבילות, כלומר שלא ראוי לקחת כוס אחת של יין ולעשות איתה שתי מצוות (דבר שעלול להראות כזלזול במצווה ורצון להיפטר ממנה) - יש לקחת כוס אחת של יין לברכת האירוסין, וכוס אחת של יין לברכת החתנים, וכן נראה שנקט להלכה **הרא"ש** (י, ח). ובלשון התוספות:

"ויש נוהגין בחופה מטעם זה שלא לומר שבע ברכות על כוס ברכת המזון, אלא מביאין כוס אחר ואין מברכין על השני בורא פרי הגפן, כיוון שכבר בירך על כוס ברכת המזון כי אין נכון לברך פעמים. ועוד דנהגו לקרות כתובה בינתיים והוי הפסק, ולכך מתכוונים, ולכך צריך שתי כוסות."

ב. **רבינו משולם** (שם) חלק על דברי התוספות וכתב, שמכיוון שבזמן הזה נוהגים להצמיד את הפעולות - יש לברך עליהן עם כוס אחת. בטעם הדבר שאין בכך לשיטתו עשיית חבילות מהמצוות נימק, שכאשר עניין של שתי המצוות דומה אין בכך בעיה. ייתכן שהסיבה לשיטתו שאסור לעשות מצוות חבילות חבילות היא שאין לערב מצווה במצווה, אבל כאן מדובר במצוות דומות.

להלכה

להלכה מעיקר הדין נפסק כדעת התוספות, שמדובר בעניינים שונים ומשום כך יש לברך על שתי כוסות יין. מכל מקום, חלק מהראשונים וביניהם **המרדכי** (כתובות קלב) ו**מחזור ויטרי** (ב, תסט) כתבו, שנוהגים לעשות הפסק בין הברכות, וכך לכולי עלמא אפשר לברך על שתי הכוסות ולצאת ידי מחלוקת. כיצד עושים הפסק? **הרמ"א** (אבה"ע סב, ט) כתב שמפסיקים בקריאת הכתובה.

טעם נוסף לקריאת הכתובה בחתונה מובא **במהר"ם מינץ** (ס' קט), שמכיוון שיש חובה שהעדים החותמים על השטר יידעו את תוכנו - מקריאים את הכתובה. ייתכן שלפי טעם זה צריך שדווקא מי שמבין את תוכן הכתובה יקרא אותה וכפי שהעיד **הראב"ה** (ד, תתקט), מכיוון שהעדים צריכים לסמוך על דבריו. כמו כן לפי דעה זו, צריך לקרוא את הכתובה בשפה שהעדים מבינים.

טעם שלישי לקריאת הכתובה הביא **הרב עוזיאל** (ס' עח), והוא תלוי בסוגיית נשיאת שתי נשים בה עסקנו בעבר (ויצא שנה א'). ראינו, שלדעת האשכנזים החרם של רבינו גרשום האוסר על נשיאת אשה נוספת, קיים גם בזמן הזה. לחלק מהספרדים לעומת זאת אין תוקף לחרם שלא התפשט במקומם, ובכל זאת אין נושאים שתי נשים בגלל המנהג - וזאת מודיעים בקריאת הכתובה.

מהי חופה

כאמור, את החלק הראשון בחתונה הנקרא אירוסין שתוקפו מדאורייתא, עושים באמצעות קידושין, בזמן הזה בדרך כלל באמצעות טבעת. החלק השני איתו משלימים את פעולת הנישואין, הוא החופה¹. הקושי בכך, שהגמרא מסבירה בפירוט כיצד מקדשים אשה, אך אינה מסבירה מה היא 'החופה' שאמצעותה נושאין אשה. משום כך נחלקו הראשונים בביאור מושג זה:

¹ למעשה לדעת רב הונא בגמרא בקידושין (ה ע"ב), כשם שחופה יכולה לבצע נישואין, כך היא יכולה לבצע אירוסין. לדעת רוב הראשונים וביניהם **הרמב"ן**, **הרא"ש** ו**הר"ן**, אין הלכה כמותו, משום שרוב חולק על דבריו, וכן כי במשנה מובאים רק שלושה דרכי קניין - כסף שטר וביאה, וכן פסק **השולחן ערוך**. לדעת **רבינו חננאל** לעומת זאת, יש לחוש לדעת רב הונא (מכיוון שיישבו את כל קושיות רבא על דבריו), ומשום כך במקרה בו אדם קידש אשה באמצעות חופה, עליו לתת לה גט.

א. **דעת הרמב"ם** (אישות י, א), ש"חופה" הכוונה למצב בו הארוס לוקח את ארוסתו לתוך ביתו, ומתייחד עימה ייחוד הראוי לביאה. ראייה לפירוש זה הביא הר"י **מיגאש** (כתובות ד ע"א ד"ה וכל) מהגמרא הכותבת, שבמקרה בו כלתו של אדם הינה נדה, גזרו חז"ל שלא יגור איתה עדיין באותו בית (עד ביאה ראשונה), ומשום כך פטור לתת לה מזונות - משמע שחופה הכוונה ייחוד הראוי לביאה. ב. דעה שנייה בפוסקים, היא דעת **אחרים** המובאים בדברי הר"ן (א ע"א בדה"ר). את דברי הרמב"ם שחופה היא ייחוד דחו, מכיוון שכפי שכותבת הגמרא בכתובות (יב ע"א), במקרה בו אשה נישאה ובעלה מת לפני שהספיקו להתייחד - היא נחשבת אלמנה, ומשום כך תקבל בחתונה הבאה סכום קטן יותר של כסף ככל אלמנה. מוכח מכאן שהיא נחשבת נשואה, למרות שלא התייחדו. משום כך סברו ש"חופה" הכוונה לשלב בו האשה הולכת מבית אביה אל בית בעלה, גם אם לא ביצעו פעולת ייחוד, ההכנסה לבית היא מהווה את הנישואין. ולכן ייתכן מצב בו אשה נחשבת אלמנה, למרות שהעדים מעידים שלא התייחדו, כי העיקר הוא שהכניסה לביתו. עוד הוסיפו שכן משמע מהפסוק 'בית אביה נדרה', שהעיקר הוא היכן מקום ביתה, ובלשונם:

"ואחרים אומרים דחופה לאו היינו ייחוד. וראייה לדבר מדאמרין לקמן דאלמנה מן הנשואין אין לה אלא מנה, אף על פי שעדים מעידין עליה שלא נסתרה ולא נבעלה, אלמא חופה לאו היינו ייחוד. אלא חופה היינו כל שהביאה הבעל מבית אביה לביתו לשם נשואין וילפינן לה מדכתיב ואם בית אישה נדרה, דמשמע דכל זמן שהיא בבית אישה הרי היא ברשותו." מדוע אם כן לשיטתם, כאשר אשה נדה ואינה ראויה לביאה הבעל פטור מלתת לה מזונות? לדעת הרמב"ם מובן, כי הוא לא יכול להתייחד איתה ייחוד הראוי לביאה, אבל לשיטתם הרי מספיק שיביאה אל ביתו! הם תירצו, שמכיוון שבכל זאת חלק מהנישואין הן חיי אישות, לא חייבו חכמים את החתן לשאת את כלתו כאשר היא נדה, אבל באמת מעיקר הדין אכן הוא יכול לנושאה גם כך. ג. גישה נוספת בראשונים מופיעה בדברי **העיטור** (מובא בבית יוסף ס' סא) שסבר, שחופה היא מה שנקרא בזמנינו חופה - מעין בית העשוי מסדינים מצוירים, הדסים ורדים וכדומה. את דברי האומרים שחופה היא מעין טלית שפורס החתן מעל החופה דחו, שכן מדברי הירושלמי משמע ש"חופה" זה שם של מקום, ולא שם של חפץ או פעולה.

כיסוי ראש

בפסק ההלכה נחלקו השולחן ערוך והרמ"א (אבה"ע נה, א): **השולחן ערוך** פסק כדעת הרמב"ם, שחופה הכוונה ייחוד הראוי לביאה. **הרמ"א** לעומת זאת פסק כדעת בעל העיטור, שהחופה היא מה שנקרא בזמנינו חופה. למעשה כפי שכתב **הב"ח**, נוהגים לעשות את כל האפשרויות כדי לצאת ידי חובת כל הפוסקים, אך מכל מקום במקרה בו לא עשו, יש לסמוך על הדעות המרכזיות להלכה. כפי שנראה בהמשך, לא לכל השיטות יש לעשות חדר ייחוד בחתונה, אך לדעת אלו שכן עושים עומדת שאלה. שכן לאחר שהחתן כיסה את הכלה בהינמנה, נכנסו לחופה ולאחר מכן לחדר ייחוד, הם נחשבים כנשואים לכולי עלמא – ועם כן על הכלה לצאת משם עם כיסוי ראש וככל אשה נשואה. בטעם הדבר שרבות בכל זאת לא נוהגות כך, הביאו הפוסקים מספר טעמים:

א. **הרב שטרנבוך** (ה, שלד) כתב ליישב, שעל אף שלמעשה כאשר החתן והכלה מתייחדים היא נחשבת אשתו לכל דבר ועניין, מכל מקום הסיום המוחלט של הנישואין קורה רק בזמן הביאה, מעשה שלא מתרחש בחדר ייחוד. בדומה לכך כתב **השבות יעקב** (א, קג), ולראייה כתבו שארסוה, למרות שמעמדה ההלכתי חמור מאשת איש - אינה חייבת בכיסוי ראש, ובלשון הרב שטרנבוך:

"שעיקר חופה ונישואין היינו כשמתייחדת עמו וראויה לביאה עם מיטה מוצעת, והן עדי ייחוד והן עדי ביאה, אבל אם רק העמידו חופה והתייחד עמה בחדר ייחוד כמקובל, אף שנעשית נשואה וזהו תחילת הנישואין, מכל מקום גמר הנישואין אינו אלא בחיי אישות."

ב. **הרב וואזנר** (ט, רנט) חלק על הרב שטרנבוך וסבר שהכלה חייבת בכיסוי ראש לאחר חדר הייחוד, אלא שניתן להקל במקרה בו הכלה משאירה את ההינמנה על ראשה, וכך שערותיה מכוסות. הסיבה שלא מדובר בהיתר מעיקר הדין ורק בלימוד זכות, נובע מהעובדה שאותו כיסוי הינו שקוף, וכיסוי הראש צריך להסתיר ממש את שערות האשה (ועיין בדף לפרשת פנחס שנה ד', ובהערה²).

חדר ייחוד

כפי שראינו לעיל לדעת השולחן ערוך בעקבות הרמב"ם, מעשה האירוסין מתבצע בהתייחדות החתן והכלה. גם **הרב עובדיה** (יביע אומר אבה"ע ה, ח), על אף שכתב שרבים מהספרדים נוהגים לסמוך על השיטה שהחופה מתבצעת בפריסת הטלית על הכלה, מכל מקום סבר שוודאי יש לחשוש לדעת השולחן ערוך שהחופה היא ייחוד.

למרות זאת כתב הרב עובדיה, שלמנהג הספרדים אין לעשות את החדר ייחוד במהלך החתונה, מכיוון שיש בכך דבר מכוער, שחתן וכלה הולכים להתייחד לעיני כולם. הקושי בתירוץ זה הוא שבפשטות יש לברך את ברכות האירוסין (= שבע הברכות) סמוך למעשה האירוסין, ואם החתן והכלה יתייחדו רק בערב יעבור זמן רב. על מנת ליישב קושיה זו, הביא מספר אפשרויות:

ראשית, לפי דעת רבי אברהם בן הרמב"ם, ברכות האירוסין אינן ברכות המצוות שיש לברכן סמוך לקיום המצווה, אלא ברכות השבח, שאפשר לברך במרחק מה ממעשה הייחוד. **שנית**, גם אם אכן צריך שהברכה תהיה סמוכה למעשה המצווה, במקרה זה אין הכוונה בסמיכות ממש וכפי שצריך בכל מצווה, ולראייה שהחתן והכלה יכולים לדבר עד החדר ייחוד. **שלישית**, העיקר להלכה כדעה הסוברת שכיסוי הטלית היא החופה, ומשום כך במקום הצורך אין להחמיר כדעת הרמב"ם והשולחן ערוך.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו³...

² יש להעיר שלפוסקים רבים וביניהם **רבי עקיבא איגר והמשנה ברורה** (עה, יא), כבר כאשר האשה מקודשת מדאורייתא היא חייבת בכיסוי ראש. **השבות יעקב** (א, קג) ו**הרב עובדיה** (יחזקאל דעת ה, סב) חלקו וסברו, שרק כאשר היא מאורסת היא חייבת בכיסוי ראש, ולראייה שהגמרא אומרת שבתולה בחתונתה יוצאת בכיסוי ראש - משמע שלפני זה למרות שקידשו אותה אין היא חייבת.

³ מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com